

I. LUPAȘ

IMPORTANȚA ISTORICĂ
A
ZILEI DE 1 DECEMBRIE 1918

BCU Cluj / Central University Library Cluj

EXTRAS DIN ANUARUL
INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
DIN CLUJ — SIBIU — VOL. IX, 1944

SIBIU
TIPOGRAFIA „CARTEA ROMĂNEASCĂ DIN CLUJ”
1944

I. LUPAȘ

*M. Sen.
An. sp. 1948*

IMPORTANȚA ISTORICĂ

A

ZILE DE 1 DECEMBRIE 1918

*Arhivă Institut
de Istorie*

EXTRAS DIN ANUARUL
INSTITUTULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ
DIN CLUJ - SIBIU - VOL. IX, 1944

28 - Feb. 1948

SIBIU.

TIPOGRAFIA „CARTEA ROMĂNEASCĂ DIN CLUJ”

1944

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201400922

IMPORTANȚA ISTORICĂ A ZILEI DE 1 DECEMBRIE 1918¹⁾

DE

I. LUPAȘ

Un an al fericitelor împliniri îndelung așteptate, un an al triumfului deplin meritat a fost anul 1918 pentru numeroase popoare asuprite. Din sguduirea fără precedent a I-ului războiu mondial, care mobilizase în cele două tabere, incinse în hora morții, 70 milioane de oameni, înregistrând zeci de milioane de răniți și multe milioane de morți, a izbutit atunci să aibă câștig de cauză adevărul și dreptatea.

Cuvântul Scripturii vestește, că adevărul „răsare din pământ” și dreptatea „coboară din cer”.

La sfârșitul anului 1918 adevărul neamurilor năpăstuite a răsărit din pământul jilăvit de sângele scump al eroilor sacrificali pentru biruința lui, iar dreptatea lor a coborât din cerul rumenit de flacăra revoluțiunilor, în care se topiseră pentru moment sârmele ghimpate ale tuturor imperialismelor agresive.

* * *

1) Conferință rostită în Sala Unirii din Alba-Iulia la 1. XII. 1943.

Îndrumătorul revoluționarilor italieni, Giuseppe Mazzini, prorocise pe la mijlocul veacului al XIX-lea Românilor că nu vor putea să aibă parte de neatârnare, nici de libertate și dreptate, câtă vreme nu se va fi prăbușit puterea habsburgismului din Viena și a țarismului dela Petersburg.

Sfârșitul războiului mondial s'a însărcinat să contribue la împlinirea prorociei acesteia, mai presus de cele mai optimiste speranțe, ce s'ar fi putut ivi în clipa, când s'a deslănțuit în vara anului 1916 războiul desrobirii și al întregirii politice românești.

Proclamațiunea Regelui Ferdinand nu putea să amintească atunci nici un cuvânt despre Basarabia îngenunchiată sub stăpânire țaristă. Obiectivul războiului era fixat numai în aceste cuvinte: „*să scăpăm de sub stăpânire străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, urde Ștefan cel Mare își doarme somnul de veci*”.

Sprijinindu-și România, în războiul întregirii naționale, acțiunea diplomatică și militară pe alianța încheiată cu Franța, cu Anglia, cu Italia și cu Rusia, era firesc să-și fixeze drept scop mărturisit al intrării în războiu numai desrobirea teritoriilor românești, înglobate în cursul veacului al XVII-lea și al XVIII-lea sub pajura bichefală a Monarhiei habsburgice. Chiar speranța recuperării lor ajunsese la un moment dat cu desăvârșire întunecată de biruințele amăgitoare ale oștirilor chesaro-crăiești, gata să dicteze României o pace dezastroasă ca cea dela Buftea ori să-i îmbie ca ultim refugiu faimosul „triumf al morții”.

Nici în clipe de cea mai grea cumpănă conducătorii destinelor românești nu și-au pierdut nădejdea în izbânda finală fiind convinși — după cum mărturisea Brătianu — că unirea țărilor române a devenit „*o necesitate istorică pentru oricine crede că omenirea nu este făcută să meargă înapoi*”.

Atunci, în una din cele mai teribile clipe ale vieții neamului românesc a început să mijească dela Răsărit cea dintâi rază a soarelui dreptății: desfacerea Basarabiei din cătușele țarismului istovit, spre a se organiza ca *republică democrată mol-*

dovenească și apoi revenirea ei — prin hotărîrea luată în *Statul Țării la 27 Martie 1918* — la sânul Patriei străbune, de care fusese deslipită într'un timp, când capetele încoronate se credeau în drept să dispună de soarta țărilor și a popoarelor, cari nu le aparțineau.

Înainte de sfărîmarea Monarhiei habsburgice, ostașii români din Transilvania, Banat și Bucovina căzuți în prinoare rusească și internați în tabăra dela Darnița (lângă Kiew) — prin condeul medicului Dr. Pompiliu Nistor — redactaseră în Aprilie 1917 un important memoriu stăruind pentru *unirea națională-politică a tuturor Românilor*. Părăsindu-și apoi tabăra de prizonieri, s'au înrolat ca voluntari în oștirea română luptând pentru desrobirea neamului lor de sub jugul străin, cu atâta elan încât Generalul Ion Vlădescu raporta despre ei în August 1917 că *nu cunosc decât două cărări: a biruinții și a morții*.

După surparea tronului împăralesc dela Viena, li s'a dat în sfârșit și Românilor din Bucovina, ca și celor din Transilvania și din Banat, puțința să-și rostească liber cuvântul și, în temeiul dreptului de autodeterminare, să-și afirme dorințele cu privire la organizarea și conducerea lor viitoare. Reprezentanții politici ai Românilor bucovineni n'au întârziat să ceară la 4 Octomvrie 1918 independența națională-politică a neamului lor. Iar comitetul național al Ardelenilor, întrunit la 12 Octomvrie în Oradea-Mare, a redactat o moțiune, contestând parlamentului și guvernului din Budapesta dreptul de a mai reprezenta națiunea română din Transilvania și din Banat. Din această contestare urma numaidecât postulatul pozitiv revendicând pe seama poporului român „*drepturile lui nestrămutate și inalienabile la viața națională deplină*”.

Importanța moțiunii dela Oradea trebuie căutată în faptul că era cel *dintâi semn neîndoielnic despre o Transilvanie autentică, trezită la conștiința valorii și a demnității sale, hotărîtă în sfârșit să nu mai rabde jugul cărmuirilor străine, ci să-și afirme dreptul elementar de a dispune ea însași de soarta și de viitorul îndrumării sale politice*. Moțiunea aceasta semnifica

începutul sfârșitului stăpânirii habsburgice în Transilvania, după un răstimp de *230 de ani, 5 luni și 9 zile*. Atâta vreme trecuse dela moțiunea, pe care o semnaseră sfetnicii celui din urmă principe transilvan în ziua de *9 Maiu 1688* la Sibiu, sub presiunea trupelor austriace, comandate de Generalul Antonio Caraffa. De teama acestuia ci au declarat atunci că se desfac de sub aripile ocrotirii turcești și se supun „de bună voie și din râvnă creștinească” poruncilor împărătești dela Viena.

Dar, câtă deosebire între declarațiunea dela Sibiu și între cea dela Oradea! Aceea — dictată de un general împărătesc și iscălită de 12 membri ai guvernului transilvan, tremurând de groaza trupelor de ocupațiune austriacă, — aceasta izvorită din cugetul luminat și din inima bărbată a reprezentanților unui chinuit popor de milioane de suflete, oțelite în lupta pentru drept și gata de orice sacrificiu pentru izbânda finală! — Semnatarii dela 1688 cereau și așteptau protecțiune dela mila Împăratului Leopold, care le trimisese vorbă prin reprezentantul său, ie-zuitul Antidie Dunod, că-i va protegi ori vreau ei ori nu. („*Nolentes volentes proteget Vos Sua Maiestas*”). *Autorii mo-țiunii dela 12 Octomvrie 1918 nu cereau și nu așteptau niciun fel de protegiune împărătească*. Ei se mulțumeau, dimpotrivă, să respingă orice amestec al uzurpatorilor din a doua capi-tală a Monarhiei dualiste în trebile popocrului român și să afir-me în cuvinte răspicate dreptul acestui popor *la viață națio-nală deplină*. În locul Maiestății Sale împărătești, surpată a-tunci de furtuna mișcărilor revoluționare, gândul autorilor se îndrepta deci cu toată încrederea spre M. Sa poporul, știind că acesta nu va putea fi surpat și dislocat niciodată din grani-țele patrimoniului său multimilenar.

Voința Bucovinenilor și a Ardelenilor de a trăi laolaltă cu toți Românii sub *o singură stăpânire națională*, s'a afirmat în mod impunător atât prin *Congresul general al Bucovinei* care, întrunit în *sala sinodală* a Palatului Mitropolitan din Cernăuți, a decis la 15/28 Noemvrie „*unirea necondițională și pentru ve-cie cu Regatul României*”, cât mai ales prin pururi vrednica de amintire „*Adunare Națională a tuturor Românilor din Tran-*

silvania, Banat și Țara Ungurească" la Alba-Iulia, unde în 18 Noembrie (1 Decembrie) s'a decretat „unirea acelor Români și a tuturor teritoriilor, locuite de dânșii, cu România“.

*

Până să se ajungă la această hotărîre s'a desfășurat și în domeniul diplomatic și în cel militar ca și pentru pregătirea suflotească a poporului român o acțiune, condusă cu dibăcie și încununată de rezultate multumitoare.

Octavian Goga arată în volumul său, intitulat *Precursorii*, cu cât avânt au participat fiii Transilvaniei la adunările publice, în care se cerea intervențiunea României în războiul mondial pentru desrobirea fraților subjugați. Iar din anume pagini ale volumului său de poezii, *Cântece fără țară*, străbat până la noi chemări înflăcărâte, cari sunt tot atât de actuale astăzi, sau poate chiar mai actuale decât în clipa când au fost smulse din baerile inimii și din vârful condeiului, ca de ex. următoarele versuri din „*Latinitatea strigă din tranșee*“:

„Azi duhul meu fără popas vă chiamă
Vă cere-a lumii nouă epepee;
Din mii de guri un chiot de aramă
Latinitatea strigă din tranșee:

.
Veniți Români, porniți-vă spre munte
V'arată drumul morții din morminte.
Să nu uitați a veacurilor carte
Veniți, veniți!... Căci adevăr zic vouă:
*Ori vă mutați hotarul mai departe,
Ori veți muri cu trupul frânt în două!*“

Entusiastul patriot Nicolae Filipescu făcuse Regelui Ferdinand la 15 Februarie 1915 urarea, să se încoroneze la Alba-Iulia ori să moară, ca eroul-mucenic dela 1600, pe Câmpia dela Turda... Cu sentimente de netrecătoare grațitudine trebuie pomnit sbuciumul sufletesc al Regelui Ferdinand, care a izbutit să se identifice deplin cu aspirațiunile neamului românesc învingându-se pe sine însuși, încât putea să facă mărturisirea

că e sigur de biruința finală, după ce a început prin a se birui pe sine însuși ca un *mucenic al datoriei*. „Dacă Nemții obișnuiesc să spună — astfel își încheia Regele Ferdinand mărturisirea — „*Germania mai presus de toate*“ — eu, eu zic: „*Datoria mea mai presus de toate*“... ”

De momentele principale din cursul zilei de 1 Decembrie 1918 vă aduceți aminte, fără îndoială, toți cei ce ați participat la Adunare. Vă sună tuturor și acum în urechi vocea puternică a lui Ștefan C. Pop, care deschizând ședința făcea amintire despre lupta decisivă, exclamând: *Piave, Piave* și binecuvântând urmările acestei lupte, despre care Generalul Ludendorff scria mai târziu că „*Austria nu a pierdut atunci o bătălie, ci s'a pierdut pe sine însași, târând și Germania în propria sa ruină*“.

Din strălucita cuvântare a lui Vasile Goldiș au rămas memorabile cuvinte, cari sunt săpate adânc în lespedea impresionantului monument din cimitirul arădan *Eternitatea*: „Dreptul națiunii române de a fi liberată îl recunoaște lumea întreagă, îl recunosc acum și dușmanii noștri de veacuri. Dar, odată scăpată din robie, ea aleargă în brațele dulcii sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. *Libertatea acestei națiuni înseamnă unirea ei cu Țara Românească*“. Era deci în linie de continuitate directă cu Simion Bărnuțiu, care enunțase la 1848 principiul că libertatea fără naționalitate ar fi moarte pentru Români, sfătuindu-i pe toți să nu râvnească spre masa așa ziselor libertăți maghiare, ale cărei bucate erau otrăvite.

La fel de memorabile au rămas cuvintele lui Iuliu Maniu, care întreba dacă unitatea Românilor, înfăptuită de multă vreme sub raport sufletesc, ar putea sau ar îndrăzni cineva să mai încerce a o împiedeca sub raport politic? Considerând această unitate politică drept „un triumf al libertății omenești“, el ținea să adauge că „nu voim să devenim din asupriți — asupritori, ci să întronăm pe aceste plaiuri libertatea tuturor neamurilor și a tuturor cetățenilor“.

Octogenarul *Badea Gheorghe* (Pop de Băsești), președintele Adunării, cu ochii scâldați în lacrimile bucuriei, rostise la

Homo Carpathicus, Străjerul unității naționale

încheierea ei cuvintele dreptului Simion, adaptându-le momentului istoric: „Acum slobozește, Stăpâne, pe robul tău în pace, căci văzură ochii mei mântuirea neamului românesc”... El scotea deci procesul istoric definitiv închis. N'ar fi putut bănuși atunci nici el, nici cei ce îi ascultau cuvântul, că vor fi scormonite din nou desbaterile acestui proces, după un răstimp de 22 de ani.

Spre deosebire de Congresul general din Cernăuți, care în numele suveranității naționale s'a mulțumit să proclame „*unirea necondiționată*” cu Patria Mamă, Adunarea din Alba-Iulia a proclamat și câteva „*principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român*”, principii cuprinse în 6 puncte, cari au dat adeseori prilej unor înverșunate, dar infructuase discuțiuni și interpretări contradictorii. Este de observat însă că, pătrunzând până în pătura țărănimii din Sudul Transilvaniei s'vonul despre oarecari „condițiuni”, din graiul țăranilor mai îndrăsneți s'au putut auzi grave amenințări împotriva celor cari ar cuteza să lege unirea cu frații de peste Carpați de vre-o condițiune. Zeci de mii de iscălituri din partea intelectualilor și țăranilor din satele județului Sibiu porniseră în preajma zilei de 1 Decembrie spre Alba-Iulia, cerând într'un glas *unire fără condițiuni* — cu frații de peste munți.

Sub impresiunea evenimentelor dela Cernăuți și dela Alba-Iulia, „Sfatul Țării” din Chișinău a revocat la 27 Noembrie condițiunile de unire, fixate prin actul din 27 Martie, și, urmând exemplul Bucovinenilor, a declarat unirea necondiționată a Basarabiei cu România.

*

Dintre aceste trei manifestări ale suveranității naționale, fărămițate după fostele graniți nedrepte ale provinciilor desrobite, cea mai impunătoare a fost, fără îndoială, Adunarea Națională dela 1 Decembrie 1918. Ea s'a distins nu numai prin înălțimea politică-morală a conducătorilor cu simț de răspundere istorică, ci și prin imensa mulțime a maselor populare, uimitor de conștiente și disciplinate, cari au ținut să participe la actul propriei lor desrobiri din lanțurile vitregiei secu-

lare. Elanul impresionant și demnitatea cetățenească a celor ce alergaseră din toate părțile Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului și ale Banatului cu întreagă curățenia sufletului lor oțelit în lupte, gata să închine ca dar neprihănit și să aducă la matca României întregite partea cea mai de valoare a Daciei lui Traian, era în toate privințele la înălțimea momentului istoric, unic în sbuciumatul trecut al neamului românesc.

Pământul și poporul, care prin vitregia istoriei fusese ținut timp mai îndelungat în lanțurile cârmuirilor străine și împiedecat să-și urmeze cursul firesc al vieții și dezvoltării în cadrele aceleiași organizațiuni politice cu restul neamului, din care făcea parte, se reîntegra astfel *cu dela sine putere*, în temeiul dreptului de autodeterminare etnică, patrimoniului din care nu s'ar fi cuvtnit să mai fie smuls nicicdată. Atmosfera morală, în care clocotea sufletul răzvrătit împotriva opresiunii seculare habsburgo-maghiare, era de așa natură, încât nu este nicidecum riscată afirmațiunea, că țărănimea transilvană *singură* ar fi proclamat unirea cu România în cazul, când s'ar fi întâmplat — ceea ce de altfel în împrejurările de atunci era cu desăvârșire imposibil — să fi fost clasa conducătoare potrivnică acestei uniri. Afirmațiunea nu va surprinde pe ceice cunosc *eroismul și mucenicia țărânimii transilvane*, care în cursul veacului al XVIII-lea a luptat *singură* împotriva acțiunii de sfășiere sufletească, patronată de politica oficială vieneză. Un istoric englez, temeinic cunoscător al trecutului sudesturopean, constată într'o recentă conferință dela Universitatea din Oxford, că țărănimea transilvană „lipsită de conducători, a dat în veacul al XVIII-lea *astfel de dovezi ale virilității și tenacității sentimentului național, cum nu se pot găsi în istoria niciunui popor din Europa*“. Această țărâtime orfană era în stare să scrie într'un memoriu al său dela 1749: *dacă nu putem fi slobozi cu trupul, cu sufletul însă suntem și trebuie să fim*. Ceice înțeleg să lupte și să se sacrifice la 1749 pentru libertatea sufletului lor românesc-ortodox, s'au învrednicit să aibă urmași tot atât de gata să se sacrifice la 1848 și la 1918 pentru libertatea și înfrățirea politică a neamului lor.

Basarabia Mitropolitului Gavriil Bănulescu, a lui Bogdan Petriceicu Hașdeu și a generosului mecenate Vasile Stroescu aducea, — pe lângă amintirea suferințelor ei de 106 ani sub regim străin, — bogăția lanurilor întinse și puritatea sufletului românesc, care în adâncimile straturilor populare s'a putut păstra intact, ferit de păgubitoare influențe ale înstrăinării.

Moldova lui Dosofteiu Herăscul, a lui Silvestru Morariu și a fraților Hurmuzaki, prin hotărîrea sa de unire necondiționată, adăuga la Coroana de oțel a României un „diamant din stema lui Ștefan”.

Iar Transilvania Voevodului Ioan Huniade, a Mitropolitului Ghenadie cel Mare, a lui Ilie Iorest, Simion Ștefan și Sava Brancovici-Brâncoveanu, a lui Inochentie și Samuil Micu, a lui Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ioan Piuariu, Paul Iorgovici, a preoților și țăranilor mucenici Oprea Miclăuș din Săliște, Moise Măcenic din Sibiel, Todoran din Zagra și Horia din Albac, precum și a lui Gheorghe Lazăr, Const. Diaconovici-Loga, Damaschin Bojâncă, Eftimie Murgu, Andrei Șaguna, Simion Bărnuțiu și Avram Iancu, venia să încoroneze prin entusiasta hotărîre dela Alba-Iulia, cu *răsplata deplină a dreptății istorice*, luptele și suferințele de veacuri ale unei națiuni martirizate, în stare să înfrunte cu uimitoare tenacitate noianul de primejdii fără să-și fi pierdut speranța într'o viitoare izbăvire, pe care o aștepta de unde putea să-i sosească: dela frații din Răsăritul și Sudul Carpaților! Regatul României libere, acest Piemont al luptelor și tendințelor de întregire națională românească, se obișnuiseră fiii Transilvaniei, ai Banatului, ai Crișanei și ai Maramureșului să-l prețuiască din vechi timpuri ca un „pământ al făgăduinței”, spre care se îndreptau toate nădejtile lor de mai bine, precum și toate strădaniile lor spre libertate și progres.

Deaceea bucuria, de care a fost cuprins atunci, la sfârșitul anului 1918, sufletul poporului transilvan, se manifesta în cele mai impunătoare forme, în toate ținuturile, în toate centrele culturale, chiar în toate satele românești dintre Carpați și Tisa.

Un soare nou li se părea tuturor Românilor că a răsărit în iarna aceea aspră, pe orizontul vieții lor naționale. Nu gă-

seau cuvinte să-și exprime îndeajuns toată recunoștința pentru eroica armată română și pentru gloriosul ei comandant, Ferdinand desrobitorul, ca și pentru Regina Maria a cărei înfățișare fermecătoare impresionase în chip decesebit pe o țarancă de pe Valea Hărtibaciului, făcând-o să izbucnească în largă piață a Sibiului, cu prilejul defilării sătenilor din județ, în această chiuitură improvizată, care nu era lipsită de aluzii politice:

Vai săracii Ungurii
 Se uită ca taurii,
 Că Regina-i ca o floare
 Ungurul de ciudă moare . . .

* * *

După cum octogenarul președinte al Adunării Naționale dela Alba-Iulia, Gheorghe Pop din Băsești, socotise hotărîrea de unire votată cu entuziasm unanim ca o sentință definitivă într'un proces istoric de veacuri, la fel înțelege acum toată suflarea românească *ziua de 1 Decembrie 1918 ca un stâlp de hotar* în evoluțiunea poporului și a Statului român, *ca alfa și omega istoriei sale contemporane, ca o zi în care întreita lege a existenței noastre: legea pământului, legea sângelui și legea sufletului românesc izbutise a intra în vigoare deplină.*

Știrbirea arbitrară a unei firești legi întreite nu va putea fi admisă niciodată de istoria imparțială, care nu e numai o știință a adevărului, ci și una a dreptății. Din sbuciumările timpului de față va răsări, în locul Transilvaniei mutilate, una deplină, viguroasă și fericită de a se putea integra din nou, cu tot viitorul ei, în organismul politic al teritoriului etnic românesc, al cărui centru vital a fost și va trebui să rămână deapururi.

Iată importanța istorică și semnificațiunea inalterabilă a zilei de 1 Decembrie 1918.

